

Kohlbrugges promotieonderzoek

Op 4 juni 1829 verdedigde Kohlbrugge zijn proefschrift, getiteld: *Specimen Philologico-Theologicum inaugurale, exhibens Commentarium in Psalmum Quadragesimum Quintum*. Zijn promotor was H.J. Royaards,¹ hoogleraar in de theologie aan de Utrechtse hogeschool. Het moet een bijzondere dag geweest zijn in het leven van de jonge promovendus, temeer omdat hij precies twee jaar daarvoor op deze dag² voor het laatst voorging als luthers hulppredikant in de hersteld lutherse gemeente te Amsterdam. Kerkelijke instanties zetten hem af, omdat hij een bezwaar had ingediend tegen de rationalistische prediking van de lutherse predikant D.R. Uckerman. Na deze affaire vestigde Kohlbrugge zich begin 1828³ te Utrecht – in de Donkere Gaard, tegenover de Dom – om een belofte gestand te doen die hij aan zijn vader op diens sterfbed had gedaan: te promoveren aan de theologische faculteit. Uit de correspondentie blijkt dat Kohlbrugge in een fabelachtig tempo zijn dissertatie had geschreven. Alleen de ondersteuning van zijn promotor liet nogal eens te wensen over.

In diverse brieven aan zijn geliefde Catharina komt zijn promotieonderzoek ter sprake. Zo schreef hij op 5 februari 1828 aan haar dat hij zondagavond op bezoek was geweest bij professor Heringa⁴ en ds. Merens:⁵

Zondagavond ben ik met Professor Heringa en Ds. Merens in gezelschap geweest. Ik heb tusschen die twee Heeren in gezeten en wij hebben met ons drietjes regt gekeuvel. Ds. Merens vroeg mij of ik hier studeerde – ik antwoordde, neen Dominé, want gij begrijpt dat mij die vraag in verlegenheid bragt. Ja wel, zeide de Professor op een luimigen toon. Hij studeert hier wel degelijk en zal in het kort hier braaf wat op zijn horens krijgen, waarop ik ten antwoord gaf in het Latijn, dat ik Professor dank weet voor het regt dat hij mij gaf. Hij vertelde vervolgens de een of andere aardigheid, waarbij ik de mijne voegde – Ds. Merens heeft heengaande mij bij zich op een pijpje verzocht.⁶

Uit een brief aan Catharina, gedateerd op 3 mei, blijkt dat Kohlbrugge al veel materiaal had verzameld en op papier had gezet. Dit wilde hij laten beoordelen door professor Pareau.⁷ Met deze hooggeleerde had hij een aardige conversatie:

Ik kan u tot mijn groote blijdschap schrijven dat de oude Professor Pareau heden morgen toen ik op wilde staan mij verzocht wat met hem te praten. Ik hadt hem een gedeelte van mijne dissertatie gegeven en toen ik hem naar zijn gevoelens vroeg over het Theologische, dit hadt hij

1. Herman Johan Royaards (1794-1854), hoogleraar theologie en kerkgeschiedenis in Utrecht.

2. Kohlbrugge preekte op 4 juni 1827 over Openbaring 22:17.

3. Vermoedelijk in de eerste week van januari, want op 4 januari schreef hij aan zijn geliefde Cato een brief vanuit Amsterdam en op 8 januari vanuit Utrecht (Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 30 en 31).

4. Jodocus Heringa (1765-1840), hoogleraar theologie in Utrecht.

5. Lucas Merens (1795-1863), predikant te Woudenberg 1817; Edam 1819; Delft 1820; Utrecht 1822-1863.

6. Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 39.

7. Jean Henri Pareau (1761-1833), hoogleraar theologie en oosterse talen in Utrecht, tevens Waals predikant.

echter niet van mij en wist dus mijn gevoelens niet, begon hij eerst de Neologen door te halen en beweerde toen krachtig en ernstig dat de Psalm op niemand anders kon zien dan op Christus en Zijn gemeente voorgesteld onder het levendige beeld van een huwelijk, ik hield mij stil, maakte vervolgens quasi bedenkingen, hij ruimde die weg en maakte mij zelfs op het een en ander opmerkzaam waaraan ik nimmer zou gedacht hebben. (Hij begrijpt dat ik hier niet ligt iemand vertrouwd, hoewel ik hem kende uit zijne werken als een regtzinnig man.) Zeide ik tegen hem, dat het mij genoeg deed, nog iemand gevonden te hebben, die met mij eenstemmig dacht. Vervolgens gaf hij mij ten opzichte van de studie nog eenige lessen door ervaring opgedaan, vooral dat ik niet met geleerdheid zou trachten te schitteren, iets dat hij zelve in zijne jeugd ook had willen doen, eindelijk heeft hij mij tegen de volgende week weder bij zich verzocht.⁸

Kohlbrugge was min of meer verrast dat Pareau zijn visie deelde, want de gedachte dat de psalmen Messiaans zouden zijn, vonden de meeste hoogleraren onwetenschappelijk en in feite een verouderde opvatting. Ruim twee weken later, op 20 mei, schreef Kohlbrugge opnieuw een brief aan zijn verloofde, waarin hij haar vertelde dat hij een onderhoud had gehad met zijn promotor. Hij moest een en ander corrigeren:

Professor Rooyaards heeft mij gezegd dat hij mijne dissertatie mede na zijne buitenplaats nam. Ik heb echter gemerkt dat ik dezelve in een andere orde zal moeten stellen, en mij een gedeelte heeft teruggeven zal ik daar morgen aan beginnen. (...) Ik ben voor mij zelve zeer levendig en vroolijk en hadt weinig werk om de argumenten van Professor Rooyaards tegen mijne denkwijze om te praten (houdt dit voor u).⁹

Uit een schrijven van 5 juni blijkt dat de hooggeleerde niet de tijd had genomen om Kohlbrugges proefschrift door te nemen. Kohlbrugge sprak hem daarop aan en nam ook stelling tegen de opvattingen van zijn promotor:

Rooyaards heeft mij uitgesteld tot dinsdag middag en mij toen verklaard dat hij nog geen tijd hadt gehadt om iets na te zien. Heden is hij er eerst aan begonnen, morgen middag moet ik weer bij hem zijn, hij schijnt het nu te meenen, nadat ik hem eens hard heb aangesproken en gezegd heb, dat hij toch mijne omstandigheden onder het oog zou houden. Men moet mij niet kwelen in eene zaak waar in ik zelve alle geduld en lijdzaamheid dagelijks nodig heb en men zeer goed weet, dat mijne gevoelens met die der Academie hemelsbreed verschillen, zelfs in het vak van letterkunde, daar ik in alles de oude Hollandsche school volg, en men hier in alles op zijn Duitsch te werk gaat. Ik moet mij gedurig tot in de kleinste bijzonderheden verdedigen en mijn Promotor spaart niets om mij van mijne gevoelens af te brengen, echter blijf ik met Gods genadige hulp bij mijne overtuiging.¹⁰

Hopend dat zijn promotor zijn dissertatie zou lezen, schreef hij op 11 juni aan zijn Cato: 'Op morgen avond ontvangt gij van mij een brief, ik hadt thans geen tijd meer, morgen tegen half twaalf moet ik weder bij Rooyaards wezen, misschien heeft hij nu alles nagezien, dat hoop ik althans, dan ontvangt gij vrijdag hier de tijding van.'¹¹

8. Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 70.

9. Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 75.

10. Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 78.

11. Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 79.

Ergens op een zaterdag in juni schreef Kohlbrugge opnieuw een brief aan Cato, waarin hij verslag deed van een bezoek aan professor Pareau en professor Rooyaards. Hij kreeg toestemming om te promoveren:

Hartelijk geliefde Cato!

Schoon de tijd niet toelaat u veel te schrijven, zal ik naar mijne belofte u echter het een en ander mededeelen, waarover gij u zeker zult verblijden. Ik heb mij op donderdag morgen naar Professor Pareau begeven, die niet veel zin hadt om mijne dissertatie grondig na te zien en het slechts bij eenige aanmerkingen liet, mij te kennen gevende dat het hem gemakkelijk zou zijn mij teregt te helpen, maar dat hij dit liever niet deed, want zeide hij, als gij het nu eens naar mijn zin maakt, dan is het welligt weer niet naar den zin van uw Promotor, – gij kunt weder aan 't veranderen. – Na mijn antwoord op de vraag hoe Rooyaards den Psalm wilde uitleggen, trok hij de schouders op en zeide mij dat hij mij weinig troost konde geven, dat ik maar aanstonds met mijne dissertatie weder naar Rooyaards zoude gaan, tevens herhaalde hij nog eens zijn gevoelen, dat volmaakt met het mijne overeenkwam.

Daarop ging er naar Rooyaards, dat ben ik al weer, zeide ik, het compliment van Professor Pareau en hij kan mij niet helpen, want hij is het met u niet eens. Na eenige woordenwisselingen nam hij dat gedeelte uit mijne papieren, dat ik uw oom heb voorgelezen en liet met de rest weder heengaan – tot zaterdag morgen half tien riep hij mij toe – best dacht ik, nu zal het blijkbaar worden, nu zult gij zelve in het net loopen, dat gij mij om mijne gevoelens dwarsboomt. Ik ging getroost naar huis en was dezen morgen reeds vroeg op, in de morgenschemering in de Maliebaan wandelende, hadt ik eerst eenen hevigen gemoedsstrijd of ik zijn zin zou doen en mijne gevoelens opgeven, of dat ik om der waarheid wille, die uit God is, liever alles zoude wagen; ik besloot tot het laatste, maar werd er voornamelijk bij bepaald om alles gerust en getroost af te wachten, door de kracht des dringenden gebeds kwam ik alle beschroomdheid te boven en na mijn ontbijt ging ik naar Rooyaards – dan! hoe was mijn gebed verhoord, alles was wel met eene houding die genoegzaam te kennen gaf dat hij mijn gevoelen aan de Faculteit heeft voor gelezen, of althans dat hij er Heringa over gesproken hadt, gaf hij mij te kennen, dat het mij vrijstond te promoveeren, dat ik mijn letterkundig gedeelte nog eens aan Prof. Pareau zoude geven en vervolgens mijne dissertatie in behoorlijken vorm omwerken en ik de dichterlijke uitbreiding (God zij geloofd) maar zoude weglaten, omdat hij zeer goed bemerkte dat ik daar geen verstand van had, hetwelk ik hem gaarne toegaf. 'Maar Professor hoe moet ik dan nu aan mijn gevoelen, zeide ik, wel zet dat er dan maar achteraan! antwoordde hij – best, kostelijk, Professor!' en ik lachte in mijn vuist. Nu, dit is van den Heere, Hij zij gedankt, Hij heeft mijn gebed verhoord, den genen, die God liefhebben, moeten alle dingen ten beste dienen, die ook zelfs zijn eigen zoon niet heeft gespaard, zal ons met hem ook alle dingen schenken. Hem zei de eer, in Hem alleen zij onze ruste, Zijn welbehagen geschiedt. Hij regeert, Hij zal het wel maken.

Utrecht zaterdag juni 1828

Van uwen altoos getrouwe en innig liefhebbende

Frits¹²

Een vervelende bijkomstigheid was dat een dag voor de promotieplechtigheid de paranimf – J.Fr. Wetter – het liet afweten. Deze schreef aan Kohlbrugge het volgende:

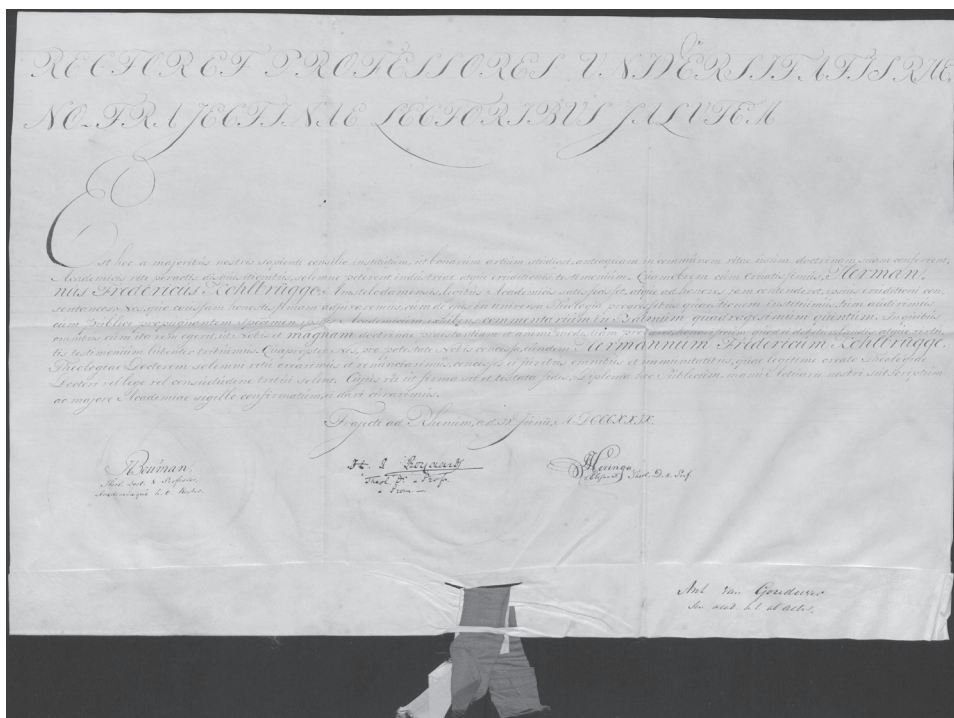
12. Archief Kohlbrugge, port. 6, brief 81.

Amice!

Zoowel drukke bezigheid, als de vrees U welligt niet te huis te zullen vinden, dringen mij, om schriftelijk mij tot U te wenden. – Hetgeen ik gevreesd heb is gebeurd; ik zal morgen worden verhinderd om U als paranyf bij Uwe promotie te vergezellen, weshalven ik mij verheug in den Heer van Oosterzee U eenen plaatsvervanger te kunnen aanbieden, die ik hoop, dat U niet ongevallig zal zijn. Zeer dank ik U ondertusschen voor het vereerende vertrouwen in mij, die U geheel onbekend was, gesteld; en wanneer ik in het een of ander opzigt U nog van eenigen dienst zal kunnen zijn, ben ik gaarne bereid U dien te bewijzen. – Indien ik er nog tijd voor kan vinden, wensch ik op morgen tegen U te opponeeren, doch zeker beloven kan ik dit niet. – Voorts wensch ik U allen wenschelijken voorspoed voor en bij Uwe promotie toe, en beveel mij aan Uw vriendschappelijk aandenken aan.¹³

Of de heer Van Oosterzee als plaatsvervanger is opgetreden, is niet bekend. Ondanks wat hindernissen verdedigde Kohlbrugge op 4 juni 1829 zijn academische proefschrift over Psalm 45 en werd hij cum laude bevorderd tot doctor in de godgeleerdheid.

In de *Annales Academiae Rheno-Trajectinae, Utrechtsche Hoogschool 1831* staat op bladzijde 25 de vermelding: 'Die IV m. Junii, Hermannus, Fridericus Kohlbrügge, postquam specimen philologico-Theologicum, exhibens commentarium in Psalmum XVI, publice propugnave-rat, ob magnum doctrinae praestantiam cum laude, Theologiae Doctor creatus est.'



2. Bul van Kohlbrugge.

13. Archief Kohlbrugge, port. 15, brief 4 (3 juni 1829).

Proefschrift

Van Lonkhuyzen noemt Kohlbrugges dissertatie ‘een degelijk stuk’ dat ‘zoowel literarisch als wat argumentatie betreft ver boven het niveau harer theologische tijdgenoten’ staat. Het getuigt van zijn grote belezenheid: Kohlbrugge toont ‘zich thuis in de Talmudistische, zowel de Patristische, de Reformatorische als de nieuwere theologische en filologische literatuur’.¹⁴

Het proefschrift bestaat uit twee delen; het eerste deel is exegetisch/filologisch van aard en in het tweede deel geeft Kohlbrugge in hoofdstuk één weer hoe in de loop der eeuwen is gedacht over de verklaring van deze psalm en in het tweede hoofdstuk komt hij met zijn eigen beoordeling. Daarnaast voegt Kohlbrugge een tiental stellingen aan zijn proefschrift toe.

De verschillende gevoelens over deze psalm heeft hij geclassificeerd in een viertal exegetische visies:

1. Psalm 45 handelt louter en alleen over Christus en de gemeente.
2. Psalm 45 handelt over Salomo en over Christus en de gemeente, maar vooral over Salomo.
3. Psalm 45 handelt nauwelijks over Christus en Zijn gemeente, met uitzondering van de verzen 7 en 8.
4. Psalm 45 handelt over Salomo.

We zagen hierboven al dat Kohlbrugge nadrukkelijk kiest voor de eerste verklaring. Dat onderstreept hij nog eens een keer in zijn laatste stelling: ‘De enige betekenis derhalve van dit geestelijke bruiloftslied is de allegorische en is van toepassing op Christus de Heere en de door Hem vrijgekochte Gemeente.’ Hij spreekt in dit verband over een metafoor die aan het huwelijk ontleend is: ‘Door het gehele Oude en Nieuwe Testament vinden wij doorlopend een metafoor, die aan het huwelijk is ontleend, waarmee het allerheiligst verbond tussen God en Israël, of tussen Christus en de Gemeente wordt aangeduid.’

Schriftauslegungen

In de *Schriftauslegungen*¹⁵ zijn een vijftal preken van Kohlbrugge over Psalm 45 opgenomen. Aan deze preken gaat een interessante proloog vooraf, die ingaat op Kohlbrugges proefschrift, met name de inleiding ervan. Naar alle waarschijnlijkheid is ds. B. Lütge,¹⁶ in leven predikant van de Nederländisch-reformierte Gemeinde te Elberfeld, de schrijver van deze tekst.¹⁷

Ook vertelt hij iets over de toekomstige schoonmoeder van Kohlbrugge:

Kohlbrugge was als proponent verloofd met mejuffrouw Catharina Louisa Engelbert, een lidmate van de gemeente te Amsterdam. Toen hij echter werd afgezet, trachtte de familie van

14. J. van Lonkhuyzen, *Hermann Friedrich Kohlbrügge en zijn prediking*, Wageningen 1905, 98, 100.

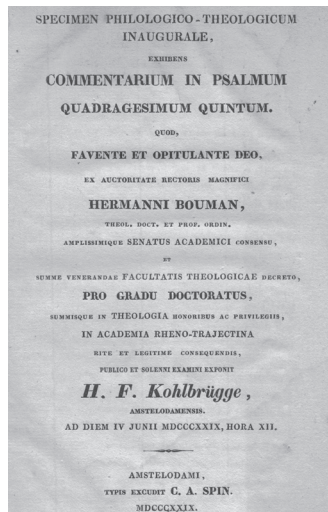
15. *Schriftauslegungen* deel 22, Elberfeld 1925, 351-429.

16. Benjamin Lütge (1858-1927) diende een drietal gemeenten in Nederland: Nieuwer Ter Aa, Raamsdonk en Groningen en was van 1901 tot 1927 predikant van de Nederländisch-reformierte Gemeinde in Elberfeld. Hij heeft een grote bijdrage geleverd aan het samenstellen van Kohlbrugges *Schriftauslegungen*.

17. Dit is een gedeeltelijke weergave van deze proloog.

Nu, als hij dan komt, dan mag je hem gelukwensen en hem zeggen, dat jullie mogen trouwen; want als hij Christus en Zijn Bruid zó verdedigt en zich hiervoor niet schaamt, dan schaam ik mij ook voor hem niet.¹⁸

4 juni 1829:	voor het promoveeren f 138 waar op f 20 is afbetaald.
30 juli 1829:	van f 115 voor het promoveeren afbetaald, blijf f 93.
18 oktober 1829:	van f 93 voor het promoveeren blijf f 68 – 50 cents.
1 december 1829:	van f 68 – 50 van het promoveeren blijf f 41.
17 maart 1830:	de laatste afbetaling van het promoveeren 38.



4. Titelblad van Kohlbrugges
proefschrift.

19. Archief Kohlbrugge, port. 6b, huishoudboekje van Catharina Engelbert. Haar manier van rekenen doet wat bijzonder aan ...